

især dagspressens sportsredaktioner får sig nogle »ordentlige no'en på frakken«. Det er ganske forfriskende, men synes, som det så ofte sker i den slags tilfælde, at være forblevet ganske upåagtet af offentligheden.

Når denne bog er viet en så fyldig omtale, skyldes det, at emnet er ganske uopdyrket herhjemme – og et flere gange udtalt ønske hos anmelderen om, at nogen vil tage det op til seriøs behandling. Udstillingsbogen, der i øvrigt er særdeles velillustreret, er en tour d'horizon til et bestemt formål; men kapitlerne med dansk stof indeholder næsten alle detaljer, som det kunne være spændende at få yderligere belyst – politisk, psykologisk, sociologisk, økonomisk og måske mere. Der er nok at tage fat på.

Finn H. Lauridsen

Belysningens kulturhistorie

CHRISTIAN WAAGEPETERSEN: LYSEKRONER I SKANDINAVIEN FRA GOTIK TIL KLUNKETID. *Kbh. Gyldendal 1969. 50 s. + 82 pl. 57 kr. indb., heftet 49,50 kr.*

Der er noget uendeligt fascinerende ved en lysekrone med levende lys, der spejles og brydes i bevægelige slebne glasprismer og blankt messing. Senbarokkens og rokokkoens festsale, hvor krystalkronernes lysstråler kastedes mangefold tilbage fra væggenes talrige spejle, har været et højdepunkt i interiørkunstens og tillige i belysningens historie. Men belysning, der ikke mindst i lande med lange mørke vinternætter må have været lige så uundværlig som opvarmning, påklædning og ernæring, har kun i ringe grad beskæftiget danske kulturhistorikere. Almindelige belysningsselementer som messingstager og olielamper er først i de senere år blevet nærmere behandlet, og om lysekroner er der så godt som ikke skrevet på dansk. Derfor er der god grund til at gøre opmærksom på Chr. Waagepetersens lille smukke bog med dens rige og gode billedstof.

Lysekronen var selvfølgelig et højerestandsfænomen – den krævede højloftede rum, og voksllys var dyre (de noget billigere tællelys var mindre egnede her, fordi de dryppede). Waagepetersen nævner eksempler på, at man sparsomt nok nøjedes med at tænde et enkelt af lysene – et af mange kulturhistoriske træk rundt i bogen. Hovedformålet med bogen har været (efter en kort og klar redegørelse for lysekronens definition og for de almindelige benævnelser for dens bestanddele) at klarlægge selve genstandens udvikling fra middelalderens hjulkroner af metal og »lysekorset« af træ, der almindeligvis antages for urformen til stammekronen af malm/messing. Messingkronerne omtales nu ofte specielt som kirkekroner, men de var den normale type på slotte og herregårde og i rige borgerhuse til henimod 1700. Waagepetersen anfører flere eksempler på, at messingkroner i vore kirker oprindeligt er profane kroner, der er skænket til kirkerne, vel ofte når de er blevet gammeldags. På den måde er jo adskillige verdslige genstandstyper fra ældre perioder gennem kirkens konservative ved-

hængen ved det een gang »kanoniserede« overgået til at opfattes som specielt kirkeinventar.

I 15–1600-årene blev lysekronens messingstel undertiden behængt med slebne bjergkrystaller, hvori lysstrålerne kunne brydes, så lysvirkningen øgedes. Herfra gik man videre til anvendelse af slebne glasprismer og -perler i stedet for bjergkrystallerne og i 1700-årene til kroner helt af glas. Om Bøhmens, Venezias og Frankrigs rolle i de første stadier i denne udvikling og om kronologien i det hele taget har der rådet megen forvirring og uenighed. Den norske glashistoriker Ada Buch Polak er egentlig den første, der for en snes år siden prøvede systematisk at finde rede i denne udviklingshistorie, og hendes artikel er stadig grundlæggende og har været vigtig også for Waagepetersen. Men på grundlag af senere udenlandsk forskning og især egne arkivundersøgelser og studier i det danske materiale har han kunnet videreføre Ada Polaks arbejde og sandsynliggøre en udviklingshistorie, der illustreres og bekræftes af de talrige billeder af hovedsagelig i Danmark bevarede lysekroner. På visse punkter er det sidste ord vel næppe sagt endnu – i Sverige (hvor Heribert Seitz og Sigurd Erixon allerede i 30-erne og 40-erne skrev om svenske glas- og messingkroner) har Erik Andrén fornylig (i Samfundet S:t Eriks Årsbok 1972–73) publiceret undersøgelser med udgangspunkt i inventeringen af Skoklosters rige indbo, der kaster helt nyt lys over den tidligste anvendelse af glas i lysekroner.

De fleste lysekroner i Danmark er blevet importerede. Hjemlige klokkestøbere, rotgieterere og gørtlere har dog også i al fald fra 1600-tallet undertiden lavet malmkroner. Der afbildes en malmkrone udført 1807 af gørtler Erik Lassen i Nykøbing Mors som et selvstændigt forsøg på at lave en sådan krone i nyklassisk stil. Når det anføres, at det er bemærkelsesværdigt, fordi Lassen i øvrigt har stemplet malmlysestager i barokstil, må det dog retfærdigvis tilføjes, at der både i museet i Nykøbing og i privat eje findes stager i rent klassisk stil med Lassens stempel. (Når får vi forøvrigt en behandling af messingtilvirkningen i Danmark og de dog ikke helt sjældent forekommende stempler i messing?) I al fald fra slutningen af 1700-tallet er der også herhjemme lavet kroner med glasbehæng. Det var metalstel og montering, der blev udført her. Glasdelene blev importerede, og Waagepetersen har til belysning heraf kunnet benytte et måske i hele Europa enestående materiale fra nogle forretningsbøger, der er bevaret i C. E. Fritzsches Hofglashandel fra årene efter firmaets oprettelse i 1789. På grundlag af disse har han også kunnet give eksakte dateringer af visse prismeformer på tre nyttige tavler med tegninger af slebne glasbehæng til lysekroner fra forskellige perioder. Af Fritzsches bøger fremgår, at firmaet i 1794 restaurerede glasbehængte lampetter af forgyldt bronze på Amalienborg sammen med guldsmed Dey. Nogle af de kroner, som Waagepetersen regner for »Københavnertype«, har fortrinligt udførte forgyldte bronzedele, og forfatteren gætter nu på, at de kan skyldes denne guldsmed Daniel Didrik Dey (d. 1805), om hvem man iøvrigt ved, at han drev et værksted for »galanterivarer«. Til denne sandsynlige hypotese kunne det yderligere anføres, at der faktisk kendes fint ciseleerede forgyldte bronzearbejder af Dey, nemlig to portrætrelieffer på Frederiks-

borg, og det kan tilføjes, at N. H. Weinwich i 1829 omtalte ham som en »metalarbejder, der kan henregnes til de kunstigste, Danmark har havt«.

Det er godt at få rede i dette specielt danske kapitel i historien. Det er i det hele taget godt med denne bog at få orden i et stort og hidtil vanskeligt overskueligt genstandsmateriale og samtidig få en række indblik i den kulturhistoriske baggrund og specielle træk af håndværkets og glashandlens historie. Det er en bog, man læser og ser med glæde – og det vil være en nyttig håndbog for museumsfolk og samlere.

Gudmund Boesen

Menigmands minde

RUDOLPH BERTOUCHE: MENIGMANDS MINDE. *Motiver og mestre bag vore folkelige gravminder, især på Lolland-Falster. I kommission hos J. R. Deins Boghandel, Maribo. 1971. 401 s. 288 ill. Indb. 56 kr.*

Museumsfolk har længe vidst, at Rudolph Bertouch interesserede sig for gravminder, om ikke andet så ud fra den samling heraf, han havde tilvejebragt på Frilandsmuseet i Maribo. Men at han så systematisk og i et sådant omfang havde samlet materiale, som denne bog vidner om, var der vel kun få, der vidste. Han har kaldt den: Menigmands minde og har lagt hovedvægten på at belyse »gravminder for almene samfundsborgere« uden iøvrigt at definere begrebet nærmere. Menigmand kan tilsyneladende omfatte alt, der ikke er af adel. Ialtfald forekommer i behandlingen folk af alle erhverv: bønder, arbejdsmænd, købmænd, præster, kgl. beridere, kancelliråder, ja selv bisper, men forfatterens fortjeneste er, at han i så rigt mål inddrager de hidtil lidet påagtede gravminder fra de sidste par hundrede år, der udgør hovedparten af vore landsbykirkegårdes bestand.

Hovedparten af bogen udgøres af monografier over gravmindeformer som bautastene, husformede gravminder, gravramme og gravtræ, gravflise, gravvase, søjle o. s. v., en inddeling foretaget snart efter form snart efter motiv. Det er forfatterens ærgerrighed i hver enkelt monografi at opsøge forlægget og forfølge det gennem tid og rum. Det kræver omfattende orientering og stor sikkerhed i bedømmelse. Den imponerende litteraturoversigt på 14 sider vidner om forfatterens belæsthed, men kan ikke være udtømmende i en behandling der ud over gravminderne selv også – til indledning – behandler kristendommen, dens forudsætninger i jødedommen, dens udbredelse over jorden og dens antagelse i Norden med de konsekvenser det fik for gravmindet.

Det er imidlertid dristigt gjort, og det er fortjenstfuldt, at der peges på løsninger for de enkelte grupper vedkommende. Det kan forhåbentlig anspore til videre arbejde med materialet, til fremdraging af nyt stof og til modsigelse eller bekræftelse. Forfatteren har lettet arbejdet for sine efterfølgere ved for hver monografi at vedføje en oversigtstavle over registrerede lolland-falsterske grav-